

Folkerettslige sider ved Irak-krigen

Av Arne Willy Dahl

Krigens rettmessighet som sådan skal ikke diskuteres her. Utgangspunktet er under enhver omstendighet at dette er et ansvar for de politiske ledere, ikke for den enkelte krigsdeltager. Det vil altså ikke under noen omstendighet være aktuelt å trekke irakske soldater og offiserer til ansvar for aggresjon mot Kuwait som sådan – derimot for de enkelthandlinger de måtte ha begått mot sivilbefolkning m.v. i strid med «krigens lover og sedvaner».

Folkeretten og de enkelte lands strafferett forutsetter at krigshandlinger begått av lovlig stridende og som ikke er i strid med krigens lover og sedvaner, er straffri, selv om handlingen objektivt sett er drap, legemsbeskadigelse, skadeverk eller lignende. Med krigshandlinger menes her handlinger begått i krigstid og med krigsformål.

Er betingelsene ikke oppfylt, er man derimot strafferettslig ansvarlig.

Den som er stridende, kan tas som krigsfange, og han har som lovlig stridende krav på å bli behandlet i samsvar med nærmere regler om krigsfanger. For sanitetpersonell og geistlige gjelder særlige regler.

De ordinære væpnede styrker er, med unntak av sani-

tetpersonell og geistlige, lovlig stridende.

Geriljastyrker er ikke nødvendigvis dette, det tradisjonelle krav er at de skal bære våpen åpent, ha fast kjennetegn synlig på avstand, stå under en ansvarlig ledelse og selv rette seg etter krigens lover og sedvaner.

Tilleggsprotokoll I av 1977 lempet noe på de første krav når fiendtlighetenes art krever det. Men det er flere land som ikke har ratifisert denne protokoll og dermed ikke vil være bundet av alle dens bestemmelser. Dette gjelder bl.a. Irak, USA, Frankrike og Storbritannia. Saudi-Arabia og Norge har ratifisert.

Terrorister vil imidlertid kunne få problemer, særlig dersom de (som vel begrepet tilsier) retter sine angrep mot sivile for å påvirke opinionen. De vil vanskelig kunne oppfylle de ovennevnte krav om å skille seg ut fra sivilbefolkningen. Et prinsipielt spørsmål er videre om reglene om krigsfangestatus for gerilja overhodet dekker personer som opererer på fiendens territorium (altså ikke bare på okkupert område) eller mot fiendens interesser (ambassader etc.) på nøytralt territorium.

Saddam Husseins uttalelse (referert av Jahn O. Johansen 20. jan.) om at disse vil

ha krav på krigsfangestatus, er derfor noe villedende.

Lovlig stridende (samt enkelte andre) som faller i motpartens hender, har krav på behandling som krigsfanger.

Det kan ikke stilles noe vilkår om at hjemlandet har meldt vedkommende savnet eller på annen måte har innrømmet at han er tatt til fange, uttalelse fra iraksk side 21. januar i så måte er rent tøv.

Det er heller ikke noe vilkår om at foreligger krigstilstand, reglene gjelder ved enhver væpnet konflikt.

Krigsfanger skal etter 3. Genèvekonvensjon art. 13 behandles human, herunder beskyttes mot vold og trusler, mot fornærmelser og folks nysgjerrighet. Fremvisning av fanger for folkemengden er dermed åpenbart forbudt, antagelig også fremvisning på fjernsyn. Det mest alvorlige er imidlertid at man kan mistenke irakerne for mishandling av de flyvere som ble vist frem 22. januar.

Krigsfanger skal etter 3. Genèvekonvensjon art. 23 ikke brukes til ved sitt nærvær å beskytte bestemte steder eller områder mot militæroperasjoner. Erklæring fra Irak referert 21. januar og bekreftet 23. januar om at så vil skje, indikerer altså

klart et folkerettsbrudd. Det gjenstår å se hvor de faktisk blir plassert – hvis vedkommende sted i seg selv ikke er lovlig angrepsmål, kan saken stille seg annerledes.

Krigsfanger skal bringes ut av kampsonen, sikres forsvarlig underbringelse og medisinsk pleie og behandles i henhold til omfattende og detaljerte regler i 3. Genèvekonvensjon. Dette kan undertiden bli et betraktelig praktisk problem å få til når det tas store mengder – titusenvis – av krigsfanger i løpet av få dager. Et minstekrav må være at de krigsførende gjør rimelige forberedelser og gjør det beste ut av forholdene slik at konvensjonens krav oppfylles så fort som mulig.

Saddam Hussein søker i intervju 28. januar å rettferdiggjøre bruken av krigsfanger som skjold ved å henvise til at irakske studenter er internert i vestlige land. Dette er ikke noe godt argument, idet 4. Genèvekonvensjon klart forutsetter at motpartens statsborgere under væpnet konflikt kan interneres, men stiller krav til hvilke forhold de skal leve under.

Det opplyses 6. februar av den Frie Faglige Internasjonale (Arbeiderbladet 7. fe-

bruar) at egyptiske og sudanske arbeidere i Irak er blitt henrettet fordi de har nektet å kjempe i de irakske styrkene. Arbeidere fra Bangladesh er blitt tvunget til å grave skyttergraver. Dette er i beste fall tvilsomt ut fra 4. Genèvekonvensjon, som beskytter personer som er i hendene på en av partene i konflikten hvis borgere de ikke er.

En okkupasjonsmakt kan etter artikkel 51 ikke tvinge beskyttede personer til å tjenstgjøre i dens væpnede styrker eller hjelpeavdelinger. Denne regelen vil imidlertid bare dekke personer som oppholdt seg i Kuwait da dette ble okkupert.

For dem som var gjestearbeidere i Irak, gjelder artikkel 40, som bl.a. setter grenser for arbeide pålagt beskyttede personer av «fiendtlig nasjonalitet». De egyptiske gjestearbeidere kan etter dette åpenbart ikke settes til militærtjeneste eller arbeide av militær art, mens rettsstillingen er mer usikker for de sudanesiske og bengalske. Etter artikkel 35 skulle disse ha krav på å få forlate området, og da gir det liten sammenheng å tvinge dem til militær virksomhet.

Efterat Kuwait ble okkupert, har det gått forlydender om dårlig behandling av sivilbefolkningen. Inntrykket

Generaladvokat Arne Willy Dahl vil i to kronikker ta for seg de folkerettslige sider ved Irak-krigen. I den første delen vurderer han blant annet behandling av krigsfanger og den stilling hundretusenvis av gjestearbeidere er kommet i. Del to trykkes onsdag.

er blitt bekreftet bl.a. gjennom en saudiarabisk general, som 25. februar refererte opplysninger om drap og voldtekt i Kuwait by i stort omfang. I henhold til melding 23. februar skal det være blitt gitt ordre om at 40 000 sivile kuwaitere skulle tas til fange og føres bort. Dette er antagelig gjennomført i forbindelse med at det ble gitt tillatelse til å forrette freidagsbønn, og mange dermed møtte frem ved moskéene. Det skal også ha vært omfattende plyndring og ødeleggelser.

Behandlingen av sivilbefolkningen synes klart i strid med 4. Genèvekonvensjon art. 27, som krever human behandling av sivilbefolkningen, beskyttelse av kvinner mot voldtekt m.v., artikkel 33, som forbyr plyndring, og artikkel 49, som forbyr tvangsforflytninger.